

מרש"י משמע דוקא נקשרו בשוגג או בטעות, והתוס' סוברים אפילו נקשרו במזיד מותר. ספינות שאינן קשורות, אפילו הן מוקפות (= סמוכות), גזרו חכמים שלא לטלטל מספינה לספינה. התוס' פרשו טעם האיסור, שמה יפול החפץ למים ויבוא ליטלו משם. ומרש"י (צט: במשנה) משמע שטעם האיסור הוא משום שמעביר דרך כרמלית (וכבר עמד על דבריו השפ"א). ויש אומרים בדעת רש"י, שאם הספינות סמוכות ממש, ללא שום הפסק ביניהם — מותר לטלטל מזו לזו אם שתיהן של אדם אחד, אבל בשל שנים, אין מועיל עירובן, מפני שאפשר להפרידן זו מזו (עפ"י שבת הלוי ח"א קכו).

קשורות שאמרו — בכל דבר שיכול להעמידן, אפילו בחוט הסרבל (שמואל).

מפירוש התוס' מבואר, שאפילו בקשר שאינו מהודק, והספינה מתנענעת — מטלטלים. ואפילו אם שתי הספינות שטות במים אלא שקשורות ביניהן באופן שאינן ניתקות זו מזו — מותר (בעל המאור).

ה. כל מחיצה הנעשית בשבת, בשוגג או במזיד — שמה מחיצה. אלא שקנסו חכמים שאין התר לטלטל על סמך מחיצה שנעשתה בשבת במזיד. ואולם הזורק מרה"ר לאותו מקום — חייב.

לפרוש רבנו תם, (וכן נקט הרא"ש ועוד), כל זה במקום שהמחיצה יוצרת 'רשות היחיד' מהתורה, אבל אם מהתורה מותר לטלטל בלעדיה, לא קנסו אפילו במזיד. ומרש"י משמע שגם באופן זה קנסו. ויש מחלקים בין מחיצה הנעשית מתחילה בשבת, למחיצה שנפלה בשבת והקימוה שוב. כן משמע ברשב"א ובר"ן בדעת רבנו תם. ונראה שבמחיצה הנצרכת מדאורייתא ודאי אין לחלק בכך, אלא רק כלפי עירובי חצרות דרבנן וכדו. והרי זה כתנאי נוסף, גם בדרבנן אין התר אלא כשהיתה המחיצה מקודם ונפלה. ולפי זה אין התר בקשירת ספינות במזיד אלא אם היתה קשורה מבעוד יום. וכן היא שיטת הגר"א ועוד. וכן כתב המשנ"ב שסב סקכ"ו ובשער הציון.

עוד בענין מחיצה הנעשית בשבת, (שהיא חלוקה מהדין הכללי של איסור הנאה ממעשה שבת) — ע' 'מנחת שלמה' ה (עמ' כב-כג); אגרות משה או"ח ח"ב עז.

דף קב

קלט. מה הדין במקרים הבאים?

- א. הזורק בשבת או מעביר בשוגג, ונזכר קודם שנת.
 - ב. שגג ונזכר ושכח שוב עד שנת.
 - ג. זרק, ונח בפיו הכלב או בפיו הכבשן.
 - ד. הוציא דבר מאכל בפיו לרשות הרבים.
- א. כל חייבי חטאות אינם חייבים עד שתהא תחילתם שגגה וסופם שגגה. היה תחילתם או סופם בודון — פטורים. ואין חילוק אם יכול היה להחזיר כשנזכר, כגון המעביר בידו, או שאין הדבר בידו, כגון הזורק — אם היה זכור בשעת ההנחה, פטור.
- אם יש כדי שיעור חיוב במעשה שנעשה כשהיה שוגג, אף על פי שבהמשך היה מזיד — חייב חטאת. וכגון בביאה אסורה, היה שוגג בשעת העראה ומזיד בגמר ביאה וכדו' — הלא מתחייב על כל אחד לבד, ואין הודון שבהמשך מהוה סיבה לפוטרו (עפ"י מנחת חינוך לה, ט).

ב. זרק בשגגה, ונזכר, ושכח עד שנה — מבואר בגמרא למסקנא, שבזרק, הואיל ואין בידו להחזיר, וברגע הזריקה היה שוגג, וגם בהנחה — חייב. וגם בזרק ד' אמות ברשות הרבים, אם היה שוגג במשך הליכת ד' אמות — חייב, כגון שתי אמות בשוגג, שתיים במזיד ועוד שתיים בשוגג. [ואפילו לחכמים האומרים יש ידיעה לחצי שיעור, כגון שנזכר לאחר כתיבת אות אחת ושוב שכח וכתב אות נוספת פטור — שם בידו להפסיק, אבל כאן אין בידו, וכשגגה אחת היא. (רש"י ותוס').]

אבל המעביר, הואיל ובידו להחזיר בכל שעה, כשנזכר באמצע פטור. [ואפילו לרבן גמליאל שאומר אין ידיעה לחצי שיעור — חייב, באופן שגמר שיעור החיוב נעשה במזיד, כגון שתי אמות בשוגג ושתי אמות במזיד ושתי אמות בשוגג].

ג. זרק, ונח בפי הכלב או בפי הכבשן — אם נתכוין לכך מתחילה חייב, שכוונתו מחשיבתם למקום חשוב. ואם לא נתכוין לכך — פטור, שאין כאן 'הנחה'. [והוא הדין כשקלט אחר, כגון שנעקר ממקומו וקיבל].

ד. המוציא אֶכְלִים בפיו — חייב. (ואפילו בלעם כשהוא מהלך — בליעתו היא הנחתו. תוס'), ואף על פי שאין זו דרך הוצאה, כיון שהוא מתכוין לדבר, לאכול בהליכה — מחשבתו עושה את פיו למקום חשוב.

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

מסכת שבת, פרק שנים עשר

דפים קב – קג

קנד. א. 'הבונה'. כמה יבנה ויהא חייב? וכן 'המכה בפטיש'.

ב. אלו פעולות מבווארות בסוגיא שחייבים עליהן משום 'בונה' ואלו משום 'מכה בפטיש'?

א. הבונה כל שהוא – חייב [שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו. וכן במשכן – תופרי יריעות חופרים גומא להצניע מחטיהם (רבי ירמיה); שכן עני עושה פטופטי כירה קטנה. וכן במשכן – מבשלי סמנים שחסרה מלאכתן, עושים פטופטי כירה קטנה לשפות עליה יורה קטנה (אביי); שכן בעל הבית שיש לו נקב בבירתו – סותמו. וכן במשכן – קרש שניקב ע"י תולעת, מטיף לתוכו אבר וסותמו (רב אחא בר יעקב)].
וכן המכה בפטיש ובמעצד (רש"י: כעין קורנס גדול של ברזל, ומשתמשים בו לבנין של ברזל. ובכמה מקומות נראה שהוא כלי נגרים חד המשמש להשוואת נסרים ולחיתוכם. ע' ירמיה יג; סוף ב"ק וברש"י. וכ"פ הערוך). המסתת והקודה – חייב בכל שהוא (גם אם לא פילש הנקב לעבר השני. רבי שמעון אומר עד שיקדח את כולו. רש"י קג:).

זה הכלל: כל העושה מלאכה שכיוצא בה מתקיימת (ואין מוסיפים עליה. ערש"י) – חייב.

בירושלמי נראה (ע' פני משה ול"א בקרבן העדה) שמשנתנו זו כרבי שמעון שאין חייב על מקצת מלאכה כשלא השלימה אלא על כולה או על גמרה.

ב. דברים שחייבים עליהם משום 'בונה':

החופר גומא להצניע בה חפצים; –

החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה – פטור, ואפילו לרבי יהודה המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, כאן פטור שהרי מקלקל הוא (גמרא עג: רמב"ם א, יז. ובקרקע שאינו מקלקלה – יהא חייב לרבי יהודה. ע' כס"מ א, יח ועוד).

העושה פטופט (= בליטה, רגלית) לכירה קטנה; –

הסותם נקב בדירתו, באבן או בעץ; –

העושה נקב לצורך הבנין (כגון פותח חלון); –

א. הקודה חור כדי לסותמו, לצורך הבנין, כגון קודה בנסרים כדי לחברם אל הקורות – כתב

בתורי"ד שחייב משום בונה לכולי עלמא. לא נחלקו רב ושמואל אלא בקודה בכלי, כדלהלן.

ב. המרחיב נקב קיים – חייב בכל שהוא, עכ"פ לדעת רב שהלכה כמותו (עפ"י תרומת הדשן סד).

המצדד את האבן התחתונה שבבנין, עד שהיא יושבת כהוגן בתוך העפר. וכן המניח את האבנים שבשורות

האמצעיות ונותן את הטיט. [אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט – הנותן את הטיט חייב. וברושלמי מובא שלרבי יוסי שניהם חייבים. נתן אחד את הטיט תחלה ואח"כ נתן אחר את האבן – הנותן את האבן חייב. כ"מ בירושלמי, כפירוש הריטב"א – 'דטיט בלא אבן אינו כלום']. ואילו בשורה העליונה, אפילו הנתת האבן בלבד מחייבת.

א. יש מהראשונים שסוברים שהנתת אבן בשורה עליונה – מחלוקת רבי יוסי וחכמים; לרבי יוסי חייב בהנחה בלבד ולחכמים אינו חייב אלא בצידוד ועפר (עפ"י רמב"ן, דלא כהתוס').

ב. הנותן את האבן בשורות האמצעיות ולא נתן טיט; בשו"ת אבני נזר (או"ח ריד) הראה מחלוקת הראשונים אם יש בדבר איסור דרבנן משום בנין אם לאו, רק אסור משום טלטול מוקצה בלבד.

ג. אפשר שאם נתנו בבת אחת את האבן ואת הטיט – שניהם חייבים, כמו לענין מבשל, בנותן אחד את האש ואחד את הקדרה בבת אחת. וצריך עיון (עפ"י שבט הלוי ח"ח קעד. ע"ש).

ד. הרמב"ם (י"ח) כתב שהמצדד את האבן חייב משום בנין אם לאו, ומשמע שגם כשהיא כבר מונחת ורק צדדה חייב (עפ"י שפת אמת, ע"ש).

ה. יש מי שכתב [דלא כמשמעות שאר המפרשים] שכל המצדד את האבן דרך הקפדה, חייב בלא טיט אפילו בשאר שורות ולא רק ביסוד. ומה שאמרו בגמרא שפטור אינו אלא בנדבך העליון שאין דרך האדם להקפיד כל כך (עפ"י 'לשונות הרמב"ם' להרב"ז רלו, מובא בשבט הלוי ח"ט צ; – החוקק בית קיבול בגולם – חייב. [ואף על פי שעתיד להוסיף על חקיקתו, היות ויש מקיימים כך כמו שחקק – חייב] כ"פ רש"י. ויש מפרשים: חוקק בכלי סימן, לידע מידת 'קפיזא' מתוך 'קב' וכדו'. עפ"י רה"ג, ר"ח, הערוך).

קיימא לן אין בנין וסתירה בכלים. דעת התוס' (כאן ולעיל עד: ובעירובין לד: ועוד ראשונים) וכן פשט דברי הרמב"ם שבת י, יג ובמגיד משנה. וכן פסק הרי"ד בביצה כא ולהלן רפי"ז ובריא"ז: וכן נפסק בשו"ע שיד, א) שלא אמרו אין בנין בכלים אלא באופן שאין צריך אומנות וחיוזוק, אבל כגון התוקע יתדות במטה או מחזיר קני מנורה, או מרכיב קרן עגולה, וכל שכן העושה כלי שלם מתחילתו – חייב. וזהו טעמו של רב המחייב על הכנסת שופתא בקופינא דמרא. [ומכל מקום לענין סתירה בכלים, יש אומרים שאף לדעה זו פטור (ע' חזון איש נא, א-ב יג; משנ"ב שיד סעיף א בשם הגר"א ובאה"ל שם ח; בית ישי יז)].

ויש אומרים שרב ושמואל סוברים שניהם יש בנין בכלים, אבל להלכה קיימא לן אין בנין בכלים בכל אופן, אפילו עושהו מתחילתו, וכן אם תוקע בחוזק אינו חייב משום 'בונה' [אך שייך לחייבו משום 'מכה בפטיש']. ויש מפרשים שבדבר זה עצמו נחלקו רב ושמואל, והלכה כשמואל שאין בנין בכלים (ע' מלחמות ה' להרמב"ן, רשב"א ור"ן בדעת הרי"ף ובשם רה"ג. וכן דעת ספר יראים רעד. וכן שיטת רש"י לעיל מז. עד: – שאין בנין בכלים כלל. ויש לסמוך על שיטה זו לענין אמירה לעכו"ם בסתירת כלים לצורך השבת או בהפסד מרובה וכד'. ע' שיד, ז ובשו"ע הגר"ז סעיף יז ובמשנ"ב סקל"ז). ור"ח כתב שהלכה כרב שיש בנין בכלים.

ובעל המאור (פי"ב) כתב: לא נחלקו תנאים אם יש בנין בכלים אם לאו אלא בהרכבת שני כלים זה עם זה, אבל הבונה כלי ממש – חייב לדברי הכל.

ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שיש בנין בכלים רק באופן שבונה דבר מחלקים נפרדים, או מקבץ חומר ועושה ממנו כלי כגון היוצר כלי אדמה (עפ"י הגרא"ז מלצר. ע' בקהלות יעקב לז). וע"ע אריכות בשו"ת אבני נזר או"ח ריא.

המכה בפטיש (רש"י: מכה אחרונה המנתקת את האבן ממקום מחצבתה. תוס': מכוש אחרון שמכה על הכלי בשעת גמר מלאכתו) ובמעצד – חייב.

רשב"ג אומר: אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה כדרך שעושים מרדדי טסים, להחליק הקורנס (רש"י), שלא יבקע את הטס הדק – חייב משום 'מכה בפטיש'.
חכמים חולקים על רשב"ג, והלכה כמותם.

המסתת את האבן, והעושה נקב בלול של תרנגולים, והתוקע יתד קטנה בנקב המר (= מעדר) להדקו (רש"י). ויש מפרשים: הכניס הקרדום בתוך העץ שלו. רי"ף, רמב"ם; לדברי רב, חייב בכל אלו משום 'בונה', ולשמואל – משום 'מכה בפטיש'.

א. משמע שאפילו לא גמר לסתת האבן כולה אלא סיתת כלשהו חייב לשמואל משום 'מכה בפטיש', כי המקום שסיתת כבר גמור (עפ"י רש"י). ונראה לכאורה שלרבי שמעון אינו חייב עד שסיתת את כולה, כמו שסובר במגיר ומעבד).

וחייב המסתת משום 'בונה' [לרב] אעפ"י שהאבן תלושה (ערש"י עה: ד"ה מסתת), כיון שתיקון האבן והתאמתה לשאר האבנים הוא צורך הבנין ('בנין שבת' לר"ח כהן שליט"א, ירושלם תשנ"ו עמ' ג – בשם הגרשו"א. וצ"ע למאירי כאן ולשו"ת אבני נזר ריא, כז).

ב. הרמב"ם (י, יג) פסק כרב לענין עשיית נקב בלול והכנסת יד לקרדום, שהלכה כמותו באיסורים. ויש אומרים שחייב שתיים, משום 'בונה' ומשום 'מכה בפטיש' (מנחת חינוך מוסף השבת 'בונה' ד). ולענין מסתת פסק הרמב"ם (י, יח) שחייב משום 'מכה בפטיש' (כדברי ריב"ל לעיל עה: וע"ע באבני נזר או"ח ריט; בנין שבת 'בונה' פרק ח).

יש מחלוקים בין לול מחובר, או אף תלוש שנפחו גדול מארבעים סאה – אז חייב משום 'בונה', ואילו לול קטן המיטלטל חיובו רק משום 'מכה בפטיש' (עפ"י מגן אברהם שיד סק"ב). ויש מחלוקים בין נקב קטן העשוי לאורה בלבד, ובין נקב גדול העשוי גם להוציא הבל, שבזה חייב משום 'מכה בפטיש' (עפ"י פרי חדש).

העושה נקב בבית כדי שיצאו ממנו המים – חייב משום 'בונה' (עפ"י מג"א שיד סק"ג). ומבואר בשער הציון (ט) שאעפ"י שאינו עשוי אלא להוציא ולא להכניס ובכגון זה בכלים פטור, כאן חייב כשדרך תשמישו בכך).

הקודח חור על מנת למלאותו, לתקוע בו יתד; לרב, חייב משום 'בונה' (אף על פי שאין הנקב עשוי להכניס ולהוציא, רב מחייב בבנין כל דהו, כמו תוקע יתד למעדר ומסתת. תוס'), ולשמואל אינו חייב משום 'בונה'. ואם קודח במסמר ומשאירו שם כדי לתלות עליו דברים וכדו' – חייב על כך משום 'מכה בפטיש'.

א. כאמור לעיל, הרי"ד כתב שמחלוקתם אינה אמורה אלא בכלים, אבל הקודח בבנין – חייב לכל הדעות.

ב. כשם שאסור לתקוע מסמר כנ"ל, כך אסור להדביק על הכותל, וזו או מתלה מגומי וכד' על ידי לחץ אויר וכיו"ב (עפ"י שמירת שבת כהלכתה כג, לט). ומבואר שם בהערה (עפ"י המשנ"ב שיד סק"ח) שאיסורו הוא משום 'מכה בפטיש'. והקשה מדוע אינו חייב משום בונה, להחזו"א. וכן צדד בלבושי שרד). אבל על כלי שאין בנפחו ארבעים סאה נראה שמותר לתלות אם אינו מדביק בדבק (אור לציון ח"ב כו, ד).